

Деражнянська міська рада
Відділ культури та туризму
Хмельницька обласна організація Національної спілки краєзнавців України
Центр дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України при
Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека
Державний архів Хмельницької області
Деражнянська центральна міська бібліотека
Деражнянський міський історичний музей

ЮХИМ (ЄВФИМІЙ) СІЦІНСЬКИЙ – ПОДІЛЬСЬКИЙ ІСТОРИК- КРАЄЗНАВЕЦЬ, РЕЛІГІЙНИЙ І ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ

(ДО 165-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

**МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

(м. Деражня, 18 жовтня 2024 р.)

Хмельницький
2024

Всеукраїнська науково-практична конференція (м. Деражня, 18 жовтня 2024 р.)

УДК 908:93/94:929-051Ю.Сіцінський(477.43/44)
Ю 94

Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Хмельницької обласної організації НСКУ
(протокол № 3 від 22. 11. 2024 р.)

Рецензенти:

С. Е. Баженова, докторка історичних наук, професорка (м. Кам'янець-Подільський)

С. Д. Гальчак, доктор історичних наук, професор (м. Вінниця)

Редакційна колегія:

Ю. В. Телячий, доктор історичних наук, професор (гол. ред.);

В. С. Прокопчук, доктор історичних наук, професор (заст. гол. ред.);

В. Р. Адамський, кандидат історичних наук, доцент (відп. ред.);

К. М. Бурдуваліс, директор Державного архіву Хмельницької області;

Л. Й. Долінська, директор Деражнянського міського історичного музею;

О. М. Завальнюк, доктор історичних наук, професор;

О. В. Замазій, доктор економічних наук, професор;

О. Б. Комарніцький, доктор історичних наук, професор;

Т. А. Сайпель, директор Деражнянської міської централізованої бібліотечної системи;

К. А. Чабан, директор Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки, заступник голови Хмельницької обласної організації НСКУ;

М. В. Черкаський, начальник відділу культури та туризму Деражнянської міської ради.

Ю 94 Юхим (Євфимій) Сіцінський - подільський історик-краєзнавець, релігійний і громадський діяч (до 165-річчя від дня народження): матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Деражня, 18 жовтня 2024 р.) / [Ю. В. Телячий (гол. ред.), В. С. Прокопчук (заст. гол. ред.), В. Р. Адамський (відп. ред.), К. М. Бурдуваліс, Л. Й. Долінська, О. М. Завальнюк, О. В. Замазій та ін.]. Хмельницький: ФОП Стрихар А. М., 2024. 317 с.

У збірнику вміщені повідомлення, виголошені авторами, в якості доповідей на всеукраїнській науково-практичній конференції «Юхим (Євфимій) Сіцінський - подільський історик-краєзнавець, релігійний і громадський діяч», в яких розкрито життєві етапи та професійну і громадську діяльність Ю. Сіцінського.

Адреса редакційної колегії: м. Хмельницький, вул. Кам'янецька, 3,
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

© Автори статей, 2024

ЗМІСТ

**ВІТАЛЬНІ СЛОВА УЧАСНИКАМ НАУКОВО-
ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Ковпак А. Шановні учасники конференції!	3
Телячий Ю. Дорогі українці!	4
Чабан К. Шановні учасники конференції!	5
Бурдуваліс К. Шановні учасники науково-практичної конференції!	6
Черкаський М. Шановні учасники та гості конференції!	8

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Телячий Ю. Внесок Юхима (Євфимія) Сіцинського в розвиток кабінету мистецтва Кам'янець-Подільського державного українського університету	10
Трембіцький А. Євфимій Сіцинський: проблеми трактування імені, прізвища і дати народження	17
Адамський В. Юхим Сіцинський у період другої Подільської «Просвіти»	29
Завальнюк О. Юхим Сіцинський та Іван Огієнко: співпраця в ім'я національного відродження України (1918-1920 рр.)	38
Філінюк А. Юхим Сіцинський невтомний дослідник і борець за збереження сакральної архітектури Поділля ..	55
Прокопчук В. Бібліотечна і бібліотекознавча діяльність Ю. Й. Сіцинського	71
Чабан К. Праці Юхима Сіцинського у фондах Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки	87
Блажевич Ю. Євфимій (Юхим) Сіцинський – церковний діяч Поділля	92

СЕКЦІЯ 1

**ЮХИМ (ЄВФИМІЙ) СІЦИНСЬКИЙ - ВИЗНАЧНИЙ
ІСТОРИК-КРАЄЗНАВЕЦЬ, РЕЛІГІЙНИЙ ТА
ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ ПОДІЛЬСЬКОГО КРАЮ**

Хоптяр Ю., Хоптяр А. Другий «Кам'янецький» період діяльності Юхима Сіцинського (1889-1931)	102
---	-----

**Всеукраїнська науково-практична конференція
(м. Деражня, 18 жовтня 2024 р.)**

Рудик С. Євфимій Сіцинський: історик, археолог, церковний діяч	109
Задорожнюк А. Ю. Сіцинський – дослідник цехового ремесла Подільського краю	115
Крищук Б., Крищук В. Роль просвітянина Юхима Сіцинського в поширенні україномовного навчання на Поділлі	120
Сердунич Л. Юхим Сіцинський – просвітянин, патріот, громадянин	125
Гончаренко А., Шевчук Т. Юхим Сіцинський – дослідник Поділля	131
Стрункін Г. Євфимій Сіцинський – видатний історик Барського краю	141
Яковлева Л. Листи з-за океану	143
Мазур Р. Історичний нарис села Мазники	157
Мошак М. Духовна голгофа Юхима Сіцинського	160

СЕКЦІЯ 2

**ТВОРЧА СПАДЩИНА, ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ
ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ПОСТАТІ
ЮХИМА (ЄВФИМІЯ) СІЦІНСЬКОГО**

Григоренко В., Григоренко О. Постать Є. Й. Сіцинського в науковій спадщині доктора історичних наук, професора, видатної постаті новітньої історії України Л. В. Баженова	166
Михайлик А. Юхим Сіцинський у працях науковців Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України в кінці XX – на початку XXI ст. ..	194
Маркова С. Юхим Сіцинський: дискурс про історію Сатанова	202
Солодковська І. Культурно-релігійна спадщина Сатанівської територіальної громади в працях Юхима Сіцинського	207
Бурдуваліс К., Олійник Ю. Постать Юхима Сіцинського в документах Державного архіву Хмельницької області	215
Завальнюк К. Документи Державного архіву Вінницької області про Ю. Сіцинського	222

**Юхим (Євфимій) Сіцинський – подільський історик-
краєзнавець, релігійний і громадський діяч**

Єсюнін С. Матеріали науково-творчого доробку Є. Сіцинського у фондах Хмельницького обласного краєзнавчого музею	234
Дитинник Л. Праці Юхима Сіцинського в книжкових фондах бібліотеки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії	241
Коржик С. Свято-Успенська церква у місті Летичеві у дослідженнях Євфимія Сіцинського	248
Черняк В. Юхим (Євфимій) Сіцинський – бібліограф Юзефа Ролле	267
Слободянюк П. Я і Деражня	269
Крушельницький М., Осецький Й. Іванковецька православна громада з Дунаєвеччини в соціальних обставинах ХІХ століття та в працях Ю. Сіцинського	274
Комарніцький О., Комарніцька Л. Краєзнавча робота студентів педагогічних закладів вищої освіти Поділля у 1920-х рр.	286
Долінська Л., Мартинюк Н. Забуті традиції: весільна обрядованість на Деражнянщині кінця ХІХ – середини ХХ ст.	293
Сердуніч Л. Юхим Сіцинський про Пиляву	305
Відомості про авторів	311

*Роман Мазур,
м. Хмельницький*

ІСТОРИЧНИЙ НАРИС СЕЛА МАЗНИКИ

Стаття висвітлює історичний, соціально-культурний та економічний розвиток села від його заснування до сучасності. У роботі розглядаються ключові етапи становлення громади, традиції, архітектурна спадщина та вплив зовнішніх чинників на життя села. Особливу увагу приділено аналізу місцевих джерел та усних свідчень, що дозволяє створити цілісну картину розвитку сільського середовища. Стаття буде цікава історикам, етнографам та всім, хто досліджує регіональну історію України.

Ключові слова: церква, мазниця, Скібневський, музей, Сіцінський, колективізація, Іван Токарчук.

Село Мазники, розташоване в горбистій місцевості біля річки Ровки, згадується з XV століття, коли належало родам Одровонжів, Костків, Синявських та Чарторийських. Назва села походить від виготовлення мазниць, які продавали чумакам. Церква, освячена в 1770 році на честь святого Івана Предтечі, була збудована в 1762 році, а дерев'яна дзвіниця виникла у 1808 році. До початку XX століття в селі було 746 чоловіків і 683 жінки, а також значна кількість церковної землі. Церковно-парафіяльна школа відкрилася в 1863 році і в 1908/09 навчальному році визнана однією з кращих у повіті.

У 1903 році Станіслав Людомирович Скібневський володів близько 1260 десятинами землі в селі Мазники. В 1905 році в селі було 285 дворів і 1895 жителів. Революційні події, зокрема після лютневої революції 1917 року, активізували дії селян проти поміщиків. У квітні 1917 року Летичівський повітовий продовольчий комітет відправив телеграму, в якій повідомлялося про виступи селян проти Скібневського. Селяни самовільно завадили діяльності управляючого господарством Дударського і вжили заходів проти поміщика, спричиняючи шкоду майну та худобі.

У селі події громадянської війни, продрозверстки та продподатків залишили важкі наслідки. Великою трагедією стала також колективізація, розкуркулення та голодомор. Перший колгосп, заснований 23 березня 1929 року, об'єднав 7 господарств під керівництвом Петра Жука. Згодом, 31 березня 1931 року, був створений колгосп «Перемога», що об'єднував 32 господарства. Протягом колективізації 56 господарств було визнано куркульськими. У 1934 році всі господарства села були охоплені колективізацією. Мазники зазнали значних втрат під час голодомору 1932-1933 років, де щодня вмирало 5-6 людей. Лише наприкінці 30-х років селяни почали отримувати переваги від праці в колгоспі, зокрема у 1938 році, коли вдалося отримати хороший урожай та видати по 5 кілограмів хліба на трудовень [1].

12 липня 1941 року гітлерівські війська зайняли село Мазники, що призвело до грабежів і насильного вивезення молоді до Німеччини. Взимку 1943-1944 років на території села діяв партизанський загін під командуванням Тополицького, до якого приєдналися місцеві жителі. Після визволення в основному чоловіче населення пішло на фронт, загинули 161 житель села. Видатним уродженцем у ці криваві події став Іван Токарчук, який здійснив героїчний подвиг, закривши амбразуру під час боїв за висоту 503,5 та отримав нагороди за свою мужність. Після війни село почало відроджуватися під керівництвом Івана Нечипорука, було побудовано нові господарські приміщення, лікарня, клуб, а також зведено 287 житлових будинків у період 1950-1963 років. Внесок у сільське господарство був визнаний численними нагородами для місцевих мешканців. У липні 1990 року в селі завершили будівництво церкви, що стало результатом спільної праці мешканців Мазник [2].

У 1992 і 1994 роках Мазники відвідав Ярослав Володимирович Січинський, онук відомого історика Юхима Йосиповича Січинського, який народився у цьому селі. У 1999 році в Мазниках відкрито музей видатного археолога, історика та етнографа Юхима Січинського. Дослідник навчався у духовних навчальних закладах і працював учителем, а з 1892 року був редактором подільських видань та головою Подольського церковного історико-

археологічного товариства. Сіцинський заснував історико-археологічний музей у Кам'янці-Подільському, зібравши значні колекції українського мистецтва та археології. Він був членом різних наукових товариств і викладав у кількох навчальних закладах. Його наукові інтереси охоплювали археологію, історію та етнографію. Серед важливих праць – «Археологическая карта Подольской губернии», що систематизує пам'ятки з різних історичних періодів, а також нариси про оборонні замки Поділля. Дослідження Сіцинського з історії церкви й унії в Поділлі мають значну цінність для досліджень сучасних істориків.

Ю. Й. Сіцинський займався дослідженням історії Кам'янець-Подільського, а також збирав етнографічні матеріали та вивчав архітектуру Поділля. Він опублікував «Нариси з історії Поділля» у 20-х роках та активно сприяв просвітництву, організувавши в 1906 році товариство «Просвіта». Проте в 1930 році його заарештували під час сталінських репресій. Після звільнення працював у Києві, але зіткнувся з проблемами, як-от реквізиція його будинку. Помер 7 грудня 1937 року. Його наукова спадщина відновлюється, а ентузіасти створили музей на його честь у Мазниках, де зберігаються експонати, подаровані місцевими жителями [3].

Отже, дослідження історії села Мазники дозволило виявити його важливу роль у регіональному розвитку та збереженні культурної спадщини. Аналіз джерел і свідчень демонструє унікальність села в контексті соціально-економічних та історичних змін, що відбувалися в Україні. Вивчення таких локальних осередків сприяє глибшому розумінню національної історії та підкреслює необхідність збереження маловідомих, але значущих сторінок минулого.

Список використаних джерел та літератури:

1. Місцеве самоврядування Хмельниччини: нариси історії місцевих громад Деражнянського району / В. І. Горбатюк, П. Я. Слободянюк; Хмельниц. обл. рада, Хмельниц. облдержадмін., Держ. арх. Хмельниц. обл., Поділ. від-ня ІМФЕ ім. М.Рильського НАН України, Центр дослідж. історії Поділля Ін-ту історії України НАН України. - Хмельниц., 2003. - 766 с. - Бібліогр.: с. 759-763. - укр.

2. Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Хмельницька область / Ред. кол. тому: Мехеда М. І. (гол. редкол.), Гаврик Ю. О., Галай Д. М. (відп. секр. редкол.), Гарнага І. В., Главак Т. В. (заст. гол. редкол.), Гуменюк С. К., Ігнатов О. С. (заст. гол. редкол.), Коваленко Л. А., Копилов А. О., Ланевський В. П., Мещишин А. І., Олійник Л. В., Соколяненко В. В., Степенко О. Д., Суровий А. Ф., Тищенко В. І. АН УРСР. Інститут історії. – К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1971. – 708 с.

3. Михайлик А. О., & Костюченко, І. І. (2020). Юхим Сіцинський в сучасній історіографії.

*Мирослав Мошак,
м. Кам'янець-Подільський*

ДУХОВНА ГОЛГОФА ЮХИМА СІЦІНСЬКОГО

В радянські часів його ім'я не бажано було промовляти вголос, а його величезний дослідницький доробок у царині національної культури, історії, археології, етнографії замовчувався. Тепер його праці розбирають на цитати а його надбання у цій царині стають темами дисертацій, наукових розвідок, хоча стверджувати про те, що в незалежній Україні по-справжньому гідно пошановано його ім'я ще не доводиться. На моє переконання, постать Великого Подoliaнина Юхима Сіцинського досі потребує особливої уваги наукової спільноти країни і уваги державних інституцій, не кажучи про місцеву владу тих адміністративних територій нашого Подільського краю, які безпосередньо пов'язані з його життям, науково - дослідницькою та громадською діяльністю.

Як відомо, більшу половину свого життя Юхим Сіцинський жив і працював в умовах царської Росії, яка суворо забороняла мову, вивчення історії та розвиток культури українського народу.

В таких несприятливих умовах йому доводилося відстоювати свої погляди, вести велику історико-дослідницьку та культурологічну діяльність. Знаємо, що належав він до родини спадкових священнослужителів, тож не дивно, що обрав покликання священика, яке давало йому можливості для глибокого вивчення та збирання відомостей з церковної історії, а заразом